

УДК 33.1(075.8)

В.В. Кулішовкандидат економічних наук, професор
ДВНЗ “Криворізький національний університет”**ОСОБЛИВОСТІ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

У статті розкрито особливості сучасної світової глобалізації, процеси глобального розвитку, глобалізація міжнародних відносин, інтернаціоналізація господарського, політичного, культурного та інших аспектів життя суспільних організацій; наведено різні точки зору науковців щодо поняття “глобалізація”; запропоновано декілька підходів щодо визначення глобалізації автором; розкрито сутність глобалізації на макро- та мікрорівнях; окреслено деякі позитивні наслідки глобалізаційних процесів на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ключові слова: глобалізація, світова економіка, макрорівень, мікрорівень, інтернаціоналізація, транснаціоналізація, процес.

I. Вступ

Поступовий і неухильний розвиток суспільства до вершин прогресу актуалізує проблему світової економіки в нинішніх умовах глобалізації економіки, господарської діяльності, створення конкурентоспроможної продукції, професіоналізм, вміння створювати нове, прогресивне, що формує в кінцевому підсумку пристосування соціуму до різних видів економічної діяльності в умовах дослідження глобалізації світової економіки [2, с. 150].

Проблемі глобалізації світової економіки останнім часом присвячується багато досліджень. Теоретичні основи сучасної світової глобалізації та її наслідки змістовно розглядають і дають належну оцінку вітчизняні й зарубіжні науковці: А. Беттлер [1], М. Вачевський [2], А. Гальчинський [3], М. Кастельс [4], В. Кулішов, П. Мазурок, Б. Одягайло, Ю. Павленко [6], О. Сазонець [5] та ін.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідження технологій світової глобалізації в економічних процесах та її наслідків на сучасному етапі розвитку суспільства.

III. Результати

Глобалізація стала найважливішою реальною характеристикою сучасної світової системи, однією з найбільш впливових сил, що визначають хід розвитку нашої планети. Згідно з панівною точкою зору на глобалізацію, жодну дію, жоден процес у суспільстві (економічний, політичний, юридичний, соціальний тощо) не можна розглядати обмежено тільки як такий. Глобалізація міжнародних відносин – це посилення взаємозалежності і взаємовпливу різних сфер суспільного життя і діяльності у сфері міжнародних відносин. Вона зачіпає практично всі сфери суспільного життя, включаючи економіку, політику, ідеологію, соціальну сферу, куль-

туру, екологію, безпеку, спосіб життя, а також самі умови існування людства.

Процеси глобального розвитку, у рамках яких структури національного виробництва і фінансів стають взаємозалежними, прискорюються в результаті збільшення кількості укладених і реалізованих зовнішніх операцій. Глобалізація, що охопила всі регіони і сектори світового господарства, принципово змінює співвідношення між зовнішніми і внутрішніми чинниками розвитку національних господарств на користь перших. Жодна національна економіка, незалежно від розмірів країн (великі, середні, малі) і рівня розвитку (розвинуті, такі, що розвиваються або перехідні), не може більше бути самодостатньою, виходячи з наявних чинників виробництва, технологій і потреби в капіталі. Жодна держава не в змозі раціонально формувати і реалізовувати економічну стратегію розвитку, не враховуючи пріоритети і норми поведінки основних учасників світогосподарської діяльності [5, с. 15].

Останніми роками термін “глобалізація” вживається в різних аспектах. Нерідко він використовується як синонім інтернаціоналізації господарського життя і вrostання національних економік у світогосподарську систему або як еквівалент лібералізації міжнародної торгівлі й інвестування, або навіть як інший вираз процесу інтеграції національних господарств.

Інтернаціоналізація господарського, політичного, культурного та інших аспектів життя суспільних організацій, що функціонують як національно-державні макроструктури, – найбільш загальне поняття наростаючої взаємодії між такими організаціями (країнами), тобто міжнародного спілкування на його різних історичних стадіях – від перших проявів міжнародного поділу праці до сучасної складної й багаторівневої системи міжнародних зв'язків і взаємозалежностей та в найрізноманітніших його просторових

масштабах – від двостороннього до регіонального й глобального рівнів. Отже, інтернаціоналізація економічного розвитку зумовлена зростанням рівня взаємопов'язаності та взаємозумовленості окремих національних економічних систем.

З одного боку, глобалізація – це просторова характеристика інтернаціоналізації господарського життя на тому історичному етапі, коли вона прийняла *всесвітні масштаби, тобто в другій половині XX ст. і особливо в останні десятиріччя*. Таке кількісне розширення ареалу інтернаціоналізації до гранично можливих масштабів додало їй нову якість. Великі суб'єкти господарського життя перетворилися на гравців глобального масштабу, принципово змінилося співвідношення ендогенних і екзогенних чинників розвитку національних суспільних організаційно-політичних інструментів, що забезпечують функціонування таких організацій.

Таким чином, якщо глобалізація – це стадія гранично можливого розвитку інтернаціоналізації вище, то інтеграція – найвищий ступінь розвитку її углиб. Отже, в одному випадку мова йде про кількісні процеси, а в іншому – про якісні.

Хоча поняття “глобалізація” є таким, що останнім часом найчастіше зустрічається в економічній літературі, до повної ясності цього терміну як в концептуальному плані, так і в практичному, ще дуже далеко. Глобалізаційні процеси оцінюються неоднозначно. Наведемо різні точки зору.

На думку вітчизняного науковця А. Гальчинського, потрібно бути методологічно коректними насамперед при використанні поняття “глобалізація”, яке увійшло в науковий обіг відносно недавно – лише в 70-ті рр. минулого століття і кореспондує з новим етапом цивілізаційного розвитку, насамперед з особливостями постіндустріалізму. Нинішній етап глобалізації пов'язаний лише з початком становлення постіндустріальної системи глобальних економічних відносин. У цьому плані він є перехідним, містить у собі різнопорядкові визначення [3, с. 5].

Професор соціології Каліфорнійського університету (США) М. Кастельс визначив глобалізацію як “нову капіталістичну економіку”, перерахувавши як основні її характеристики такі: інформація, знання й інформаційні технології, що є головними джерелами зростання продуктивності та конкурентоспроможності; ця нова економіка організовується переважно через мережеву структуру менеджменту, виробництва і поділу, а не окремих фірм, як раніше, і вона є глобальною [4, с. 51].

Автори (П. Мазурок, Б. Одягайло, В. Кулішов) пропонують також декілька підходів щодо визначення глобалізації [5, с. 114].

З позиції першого підходу, глобалізацію світової економіки можна охарактеризувати як посилення взаємозалежності та взаємовпливу різних сфер і процесів світової економіки, що виражається в поступовому перетворенні світового господарства на єдиний ринок товарів, послуг, капіталу, робочої сили, інформації і знань.

Процес глобалізації охоплює різні сфери світової економіки, а саме:

- зовнішню, міжнародну, світову торгівлю товарами, послугами, технологіями, об'єктами інтелектуальної власності;
- міжнародний рух чинників виробництва (робочої сили, капіталу, інформації);
- міжнародні фінансово-кредитні й валютні операції (безвідплатне фінансування і допомога, кредити і позики суб'єктів міжнародних економічних відносин, операції з цінними паперами, спеціальні фінансові механізми й інструменти, операції з валютою);
- виробнича, науково-технічна, технологічна, інжинірингова й інформаційна співпраця.

Сучасна глобалізація світової економіки виражається в таких процесах:

- поглибленні, перш за все, інтернаціоналізації виробництва, а не обміну, як це було раніше. Інтернаціоналізація виробництва виявляється в тому, що у створенні кінцевого продукту в різних формах і на різних стадіях беруть участь виробники багатьох країн світу. Проміжні товари і напівфабрикати займають все більшу частку у світовій торгівлі і в міжкорпоративних трансферах. Інституційною формою інтернаціоналізації виробництва виступають ТНК;
- поглибленні інтернаціоналізації капіталу, що полягає у зростанні міжнародного руху капіталу між країнами, перш за все, у вигляді прямих інвестицій (причому обсяги прямих іноземних інвестицій зростають швидше, ніж зовнішня торгівля і виробництво), інтернаціоналізації фондового ринку;
- глобалізації продуктивних сил через обмін засобами виробництва і науково-технічними, технологічними знаннями, а також у формі міжнародної спеціалізації і кооперації, що зв'язують господарські одиниці в цілісні виробничо-споживчі системи; через виробничу співпрацю, міжнародне переміщення виробничих ресурсів;
- формуванні глобальної матеріальної, інформаційної, організаційно-економічної інфраструктури, що забезпечує здійснення міжнародної співпраці;

- посиленні інтернаціоналізації обміну на основі поглиблення міжнародного поділу праці, зростання масштабів і якісної зміни характеру традиційної міжнародної торгівлі упредметненими товарами. Все більш важливим напрямом міжнародної співпраці стає сфера послуг, яка розвивається швидше за сферу матеріального виробництва;
- збільшенні масштабів міжнародної міграції робочої сили. Вихідці з бідних країн знаходять застосування як некваліфікована або малокваліфікована робоча сила в розвинутих країнах. При цьому країни, що використовують іноземну працю для заповнення певних ніш на ринку праці, пов'язаних з низькою кваліфікованою роботою, намагаються утримувати імміграцію в певних межах. Водночас сучасні телекомунікаційні технології відкривають нові можливості у цій сфері і дають змогу безболісно обмежити імміграційні процеси. Будь-яка компанія в Європі, Північній Америці або Японії може з легкістю доручити виконання, наприклад, комп'ютерних робіт виконавцеві, що знаходиться в іншій країні, і негайно отримати готову роботу у своєму офісі;
- інтернаціоналізації дії виробництва і споживання на навколишнє середовище, що викликає зростання потреби в міжнародній співпраці, спрямованій на вирішення глобальних проблем сучасності.

На макроекономічному рівні глобалізація виявляється в прагненні держав та інтеграційних об'єднань до економічної активності поза своїми межами за рахунок лібералізації торгівлі, усунування торговельних та інвестиційних бар'єрів, створення зон вільної торгівлі тощо. Крім того, процеси глобалізації й інтеграції охоплюють міждержавні узгоджені заходи з цілеспрямованого формування світогосподарського ринкового (економічного, правового, інформаційного, політичного) простору у великих регіонах світу.

На мікроекономічному рівні глобалізація виявляється в розширенні діяльності компанії за межі внутрішнього ринку. Більшості транснаціональних корпорацій доводиться діяти в глобальних масштабах: їх ринком стає будь-який регіон з високим рівнем споживання, вони мають бути здатні задовольняти попит споживачів скрізь, незалежно від меж і національної належності. Компанії мислять у глобальних категоріях покупців, технологій, витрат, постачань, стратегічних альянсів і конкурентів. Різні ланки і стадії проектування, виробництва та збуту продукції розміщуються в різних країнах, уніфікуючись у міжнародному масштабі. Створення та розвиток транснаціональних фірм дає

змогу обійти безліч бар'єрів (за рахунок використання трансфертних постачань, цін, сприятливих умов відтворення, кращого врахування ринкової ситуації, додаткового прибутку тощо).

Враховуючи, що для ТНК (особливо багатонаціональних і глобальних) зовнішньо-економічна діяльність у більшості випадків має важливіше значення, ніж внутрішні операції, вони виступають основним суб'єктом глобалізаційних процесів. Транснаціональні корпорації – це основа глобалізації, її головна рушійна сила.

Нагальною потребою стає формування єдиного глобального світового економічного, правового, інформаційного, культурного простору для вільної й ефективної підприємницької діяльності всіх суб'єктів господарювання, створення єдиного планетарного ринку товарів і послуг, капіталів, робочої сили, економічне зближення і об'єднання окремих країн в єдиний світовий господарський комплекс.

Як стверджує канадський дослідник А. Беттлер, найбільш транснаціоналізованою країною, а за його термінологією, "світовим гегемоном", передусім за критерієм ВВП (більше ніж 8,3 трлн дол. США в 1999 р.), є США, Японія відстає за цим показником. Він становив, відповідно, 4 трлн дол. США. Далі йде Німеччина – 2,1 трлн дол. США. Інші країни значно відстають від цього рівня [1, с. 74].

Глобалізація економіки охоплює всі аспекти виробництва й обміну. Вона розширює до планетарних масштабів не тільки фінансові ринки та інформаційні потоки, не тільки ринки багатьох товарів і послуг, але й ринки чинників виробництва – капіталу й праці. Світова економіка поступово трансформується у своєрідну систему сполучених посудин, у якій міжнародне перетікання продуктивних капіталів і трудових послуг визначається різницею рівнів доходів (прибутку на капітал і величини оплати праці) в різних частинах цієї системи. І капітал, і праця перетікають з регіонів з низьким рівнем доходів в регіони з високим їх рівнем.

Вказане актуалізує важливість відповідних досліджень з розвитку теорії економічної глобалізації. На цьому цілком слушно робить акцент український учений Ю. Павленко, який розглядає цю проблематику як "матрицю наукової парадигми XXI століття" [6, с. 15].

Глобалізаційні процеси на ранньому етапі (80-ті рр. XX ст.) виявляються, насамперед, як транснаціоналізація виробничих та обмінних процесів. Суттєвими ознаками цього етапу є інтенсифікація товарних потоків. На наступному етапі (90-ті рр. XX ст.) відбувається інтенсифікація вартісних потоків, виникають і розвиваються транснаціо-

нальні утворення, локалізується й здобуває самостійність фінансовий сектор, основною ознакою якого є нагромадження капіталів (інвестицій) для створення економіки, що спонукається інвестиціями. Ступінь транснаціоналізації на цих етапах вимірюється через показники зростання міжнародних потоків товарів факторів, виробництва, капіталів.

У сучасних умовах глобалізаційні процеси здійснюються шляхом раціонального вибору (комбінації) інвестиційних та неінвестиційних форм транснаціоналізації.

У цілому у світовому господарстві наявна концентрація системних ознак обмеженого глобального характеру, а тому сучасна глобальна економіка є перехідною економікою від стадії, що рухається інвестиціями, до стадії, що спонукається інноваціями. На початку XXI ст. глобалізація вступила в третій етап свого розвитку – етап формування інноваційної економіки як такої, що повинна усунути перепони на шляху розширення притаманних їй процесів на основі чинників розвитку глобалізаційних процесів та їхніх наслідків.

Позитивне значення глобалізації важко переоцінити: незмірно збільшуються можливості людства, більш повно враховуються всі сторони його життєдіяльності, створюються умови для гармонізації. Глобалізація світової економіки створює серйозну основу рішення загальних проблем людства.

IV. Висновки

Отже, кінцевим результатом глобалізації, як сподівається багато фахівців, має стати загальне підвищення добробуту у світі. Доведено, що сьогодні глобалізація, насамперед, торкається економіки, зокрема, фінансової політики.

Список використаної літератури

1. Беттлер А. Контуры мира в первой половине XXI века и чуть далее / А. Беттлер // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 1. – С. 73–80.
2. Вачевський М.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції: монографія / М.В. Вачевський. – К.: Професіонал, 2005. – 364 с.
3. Гальчинський А. Методологія аналізу економічної глобалізації: логіка оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2009. – № 1. – С. 5.
4. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура: пер. з англ. / М. Кастельс; під наук. ред. О.І. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЕ, 2000. – С. 51.
5. Мазурок П.П. Глобальна економіка: навч. посіб. / П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, В.В. Кулішов, О.М. Сазонец. – Л.: Магнолія 2006, 2011. – С. 15–17.
6. Павленко Ю. Ієрархічні та мережеві структури в суспільно-економічній історії людства / Ю. Павленко // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – 208 с.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013.

Кулішов В.В. Особенности мировой глобализации в современных условиях

В статье раскрыты особенности современной мировой глобализации, процессы глобального развития, глобализация международных отношений, интернационализация хозяйственного, политического, культурного и других аспектов жизни общественных организаций; даны разные точки зрения ученых относительно определения “глобализация”; предлагается несколько подходов определения глобализации автором; раскрыто сущность глобализации на макро- и микроуровнях; определены некоторые позитивные последствия глобализационных процессов на современном этапе развития общества.

Ключевые слова: глобализация, мировая экономика, макроуровень, микроуровень, интернационализация, транснационализация, процесс.

Kulishov V. Features of the world globalization in modern terms

The article deals with the features of modern globalization, the processes of global development, globalization of international relations, internationalization of economic, political, cultural and other aspects of social life, different views of scholars concerning the definition of “globalization” were defined, several approaches to the definition of globalization were offered by the author, the substance of globalization at the macro and micro levels was given, some of the positive effects of globalization processes at the present stage of development were outlined.

Key words: globalization, world economy, macro and micro levels, internationalization, transnationalization, process.